

3. Реале Дж., Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. От романтизма до наших дней. – С-Пб.: ТОО ТК «Петрополис», 1997. – Т.4. – 880 с.

4. Сахарова М. Добровольное рабство? Милости просим! // Рецензия на книгу: Нозик Р. Анархия, государство и утопия. – Режим доступа: http://scepsis.ru/library/id_2320.html

5. Эрик Мак, Джеральд Ф. Гаус. Классический либерализм и либертарианство: либеральная традиция // Режим доступа: <http://www.libertarium.ru/1642>

6. Buchanan, James M., Tullock Gordon. The Calculus of Consent: Logical Foundations of Constitutional Democracy. – Arbor, MI: University of Michigan Press, 1967 – 361 p.

7. Narveson Janю The Libertarian Idea. – Philadelphia: Temple University Press, 1988. – 367 p.

Кабальский Р.А. Неoliberalная концепция «минимального государства» Роберта Нозика

Анализируется либеральная концепция «минимального государства» Р. Нозика, исследуются её основные доктринальные положения. Прослеживается процесс возникновения минимального государства. Выясняются основы организации ее содержания (финансирование) и легитимации системы налогообложения.

Ключевые слова: минимальное государство, либертарианство, свобода, собственность, налогообложение.

Kabalskyi, R.A. Neoliberal concept of «minimal» state by Robert Nozick

The article is devoted to analysis of the liberal concept «minimal state» by Robert Nozick and research of its main doctrinal points. The author elucidates the genesis of minimal state. Basic condition of its upkeep organization (financing) and legitimation of taxation are disclosed.

Key words: libertarianism, minimal state, liberty, property, taxation .

УДК 165.75

Скубашевська О.С.

Філософія мови в концепції М.Фуко

Розкриваються особливості еволюції філософських поглядів М.Фуко від проблеми «знання» до «археології знання».

Ключові слова: знання, археологія знань, філософія мови.

Поступ, який здійснила філософія у двадцятому столітті, засвідчив, що проблема мови є пріоритетним та визначальним предметом філософської думки. Минуле століття позначене виникненням інтерсуб'єктивної парадигми, згідно з якою мова постулюється як інтерсуб'єктивне комунікативне явище. Інтерсуб'єктивність виступає соціальним феноменом, перетворюється на специфічну трансцендентальну форму.

Представниками цієї парадигми вважається Е.Кассіер, М.Гайдеггер, Х-Г.Гадамер, М.Фуко, Ж.Дельоз, Ж.Дерріда. Наприклад, основою концепції мови Ж. Дерріда можна вважати дві триади понять: відділених одна від одної просторово-часовим континумом, – перша: «письмо» – «відмінність» – «слід» («écriture» – «différence» – «trace») і друга: «архе-письмо» – «розрізнення» – «прото-слід» («archi-écriture» – «différance» – «archi-trace»).

Особливої уваги заслуговують доробки Х.Арендта, які розглядають мовлення у ролі категорії, що межує з дією, має соціальний характер і виступає як співвідношення мовної компетенції та обумовлений нею життєвий досвід.

Мішель Фуко є одним із найбільш відомих представників французького пост-структуралізму, який виявляє неадекватність класичних культурних орієнтацій в постсучасній ситуації. Ця установка об'єднує його дослідницьку позицію з концептами таких постмодерністів, як Ж.Дельоз, Ж.Дерріда, Ф.Ліотар, Ж.Бодрійяр (хоча в цілому в постсучасному дискурсі, виходячи з його орієнтації на принципову плюралістичність, будь-які класифікації втрачають будь-яке значення).

Феномен мови існує як специфічна соціоприродна система, її роль у відтворенні когнітивних структур свідомості та можливості індивідуального і соціального буття суб'єкта надзвичайно важлива і мова постає абсолютною субстанцією комунікації, а свідомість розуміється як мислення та мовлення, які протікають у часі. Можна вважати, що мова є не лише лінгвістичною, а перш за все, лінгвістико-соціальною категорією.

Актуальність теми пов'язана з положенням, що склалося в сучасній філософії, і, зокрема, у філософії пізнання, а саме в недостатньо активному застосуванні фукольдівського підходу до дослідження проблематики виробництва і відтворення знання. Традиційні філософські концепти перед лицем нових завдань виявляються незадовільними. Виникає необхідність здолати схеми аналізу соціальної реальності, що склалися. Цю необхідність можливо реалізувати за рахунок зміни і поглиблення теоретико-методологічних основ соціально-філософського пізнання, а також ретельного опрацювання основних понять, які складають проблемне поле сучасної філософії.

Мета статті – розглянути найбільш істотні концепти, використовувані Фуко для опису понять «знання» і «археологія знання», їх зміст, становлення і особливості в контексті всієї фукольдівської філософії. У зв'язку з цим, об'єктом дослідження є категорії «знання» і «археологія знання» в контексті філософії М. Фуко, а предметом виступатимуть їх різного роду становлення і реалізація в просторі соціально-філософського дискурсу.

Тема знання була поставлена М.Фуко ще в роботі «Історія безумства в класичну епоху», коли він показав, як наше уявлення про безумство зазнавало різкі, але в той же час абсолютно випадкові зміни, які не були викликані логікою розвитку або гострою необхідністю. Відзначаючи, що ці зміни в структурі знання також супроводжувалися значними змінами в структурі сили, він пише, що поява будь-якої нової системи знання завжди пов'язана із зміною сили. У роботі ж «Народження клініки. Археологія медичного сприйняття» М.Фуко в певному значенні продовжує тему знання через археологію медичного знання (використовуючи образ клініки і патологічного суб'єкта). Тут він показує, що якщо впродовж майже всього XVIII століття клініка була маргінальною структурою в полі медичного знання, то на початку XIX століття стався черговий розрив в науковому знанні і поняття клініки змінює свій колишній сенс. Тепер клініка стає самою областю наукового знання, яке формується усередині клінічного інституту.

Крім того, простір клінічного знання практично повністю збігається з простором медичного досвіду. Починає переважати принцип, згідно з яким медичне знання формується в самого ліжка хворого, через безпосереднє спостереження за хворобою [1;2;3].

Таким чином, Фуко приходиться до висновку, що формування клінічної медицини – лише одне з найбільш важливих свідчень у фундаментальному розподілі знання. Клінічна медицина привела західну науку до нового об'єкту – людського індивіда і виступила в ролі дисциплінарного інституту в найширшому сенсі. Важливою функцією клініки як дисциплінарного інституту стало повсякденне накопичення знань і переведення їх з адміністративного рівня на науковий, у зв'язку з чим пацієнт був перетворений на об'єкт пізнання.

Надалі М.Фуко наближається до розуміння концептуальної і мовної картин світу в їх історичному розвитку, використовуючи метафору «археологія знань».

Розглядаючи філософію мови М.Фуко, слід зазначити значення книги «Слова і речі: Археологія гуманітарних наук» (1966 р.), де головною метою є розгляд нового в історії знання, який сприяв розвитку сучасної форми мислення, що є, перш за все, мислення про людину. Тому постає питання про походження конкретної форми мислення, що буде характерною для гуманітарних наук. Як філософ, М.Фуко цікавиться онтологічними умовами народження гуманітарного пізнання.

М.Фуко наголошує, що область, в якій відбувається перелом, знаходиться між областю культурних кодів та областю рефлексії, що виконують наука та філософія відносно до цих кодів.

В історії людства Фуко виділяє п'ять таких культурних кодів: античний, середньовічний, ренесансний, просвітницький і сучасний. Але розробляє він тільки співвідношення трьох останніх. Як пише Н.Автономова, ці три епістемі кардинальним чином відрізняються одна від одної: «В ренесансній епістемі співбуття слів і речей є схожим; в класичну епоху вони є співмірними шляхом репрезентації у мисленні, у просторі уявлення; починаючи з XIX ст. слова і речі пов'язуються один з одним ще складнішим опосередкованим зв'язком – такими мірками, як праця, життя, мова, які функціонують вже не в просторі уявлення, а в часі, в історії» [1, с.7-28; 2, с.145-152].

М.Фуко фіксує три знаменні і взаємопов'язані тенденції, які репрезентують собою сучасну культуру. По-перше, це формування нової мови (рівно як і нового ставлення до мови), пов'язаного з радикальною відмовою від однозначної відмінюваності мовної реальності з певним і стабільним архівом культурної традиції, яка задає мовним феноменам позамовну розмірність це, як правило, призводить до того, що зміст культурної традиції дістає можливість претендувати на статус «природної мови» дискурсу. Сучасна культура може бути виражена, на думку Фуко, тільки в іншій мові, не пов'язаній з традицією (і не зв'язаній традицією): «ця непохитна, ця неминуча мова, та мова, чийми істотними елементами будуть розрив, розтерзаний профіль, виявляється колоподібною мовою – тим, що посилає до самого себе і замикається на постановці під питанням своїх меж». Подібна трансформація мови не може не спричинити і трансформацію стилю філософування, що феноменологічно виявляється в «охопивших нашу філософію» «замішаних словах», але реально пов'язаних з глибинними зсувами в самому типі мислення, знаменує ючих «не стільки втрату мови, на що, здавалося б, указує кінець діалектики, скільки саме занурення філософського досвіду в мову і відкриття того, що в ній, в мові, і в тому русі, що скоює мова, коли говорять те, що не може бути сказане, – саме там здійснюється досвід межі як він є, як повинна його відтепер мислити філософія». За Фуко, «мова... говорить як би сама собою – без суб'єкта, який мовить, і без співбесідника»; «мова розкриває своє буття в подоланні своїх меж... мова говорить те, що не може бути сказано» [2].

Те, що Фуко називає знанням, є історично-рухома система упорядкування речей відносно співвідношення зі словами.

Археологічне дослідження Фуко дозволяє виділити три історично різних конфігурації знання, три епістемі. Виходячи з концепції мовного характеру мислення, він зводить діяльність людей до їх «мовних», тобто дискурсивним практикам і вважає, що кожна наукова дисципліна володіє своїм дискурсом, промовцем у вигляді специфічній для даної дисципліни «формі знання» – понятійного апарату з взаємозв'язками. Сукупність цих форм пізнання для кожної конкретної історичної епохи утворює свій рівень «культурного знання», інакше званий Фуко епістемою. На основі цієї археологічної перспективи Фуко висуває тезу про те, що людина – це ефект такого роду

дискурсивних практик, які викликають до життя особливу теоретичну фігуру, що іменується людиною: людина – це образ, створений сучасним пізнанням. У зв'язку з цим, образ людини в сучасному знанні позначається трьома різновидами емпіричних об'єктів, кожен з яких являє собою позитивну умову його існування: Життя, Праця, Мова. Кажучи про епістемі другої половини XX століття, Фуко відзначає, що слід розрізняти два типи моделей, використовуваних гуманітарними науками: це перенесення моделей з інших областей знання і основоположні моделі, які дозволяють утворити ансамблі явищ і об'єктів можливого пізнання. Вони були запозичені з трьох областей – біології, економіки, аналізу мови... Таким чином, ці три пари – функція і норма, конфлікт і правило, значення і система – цілком і повністю покривають всю область пізнання людини» [2, с.376]. М.Фуко висловлює думку про розділення гуманітарного знання як би на два рівні: поверхневий і глибинний знання. З точки зору Фуко, епістемі характеризуються стилем мислення, що виявляється в двох площостях: поверхневою і глибинною. У поверхневу площість включається все, що явно сказане і записане, а в глибинну площість – наміри, можливості і ін.

Отже, Фуко говорить, що археологія знання не шукає загальних принципів, під які можна було б підвести всі малі події і використовує такі концептуальні засоби, які виявляють взаємодії між різними видами дискурсивних і недискурсивних практик. Таким чином, він приходить до дослідження проблеми знання в синтезі з темами дискурсивних практик і позитивності дискурсивних формацій [2].

Мова, дискурс та влада у філософії набули свого особливого розвитку в межах філософії та стали основою для інших гуманітарних наук. Так, у теорії влади М.Фуко вперше висунуто тезу про владу як відношення сил, що створює можливість її оборотності, коли вона постає водночас 1) негативною, репресивною, та 2) позитивною, продуктивною. Головну роль у теорії влади М.Фуко відіграють мова й дискурс, що розуміються як структури влади, коли суб'єкт-мовець постає посередником між культурою й мовою. У теорії тексту Р.Барта здійснено поділ мов/соціолектів/дискурсів на акратичні та енкратичні у їх зв'язку із владою й з урахуванням потенціалу владності в кожному з них, який дозволяє в окремих ситуаціях змінити позиції в дихотомії. Щоб позбавитися влади в мові та/або дискурсі, яка робить суб'єкта-мовця рабом, Р.Барт пропонує метод послаблення та/або нейтралізації влади в дискурсі, який полягає в грі з мовою, за межі якої неможливо вийти через її замкнутість, що може бути реалізовано в літературі – тексті-письмі, тобто, процесі, де можна почути голос суб'єкта-мовця, який виступає вже господарем мови.

Головна теза полягає в осмисленні того, що суб'єкт-мовець не є повністю господарем свого мовлення через те, що лексичні продукти, які він використовує, – «завжди-вже-створені». Так, М.Пешо, один із засновників теорії критичного дискурс-аналізу, осмислюючи за теорією М.Фуко концепти «преконструкт», «інтрадискурс» та «інтердискурс», визначив їх взаємозв'язок 1) між собою та 2) з ідеологією. Згідно з М.Пешо, дискурс кожного відтворює дискурс іншого через те, що кожний є дзеркалом іншого, тому прекоконструкт – відсутність відповідальності суб'єкта-мовця у його ефекті висловлювання. Це заперечує свободу суб'єкта-мовця, що виявляється, як і за Р.Бартом, у зв'язаний, у цьому випадку, прекоконструктами, які «завжди-вже-висловлені». З погляду Н.Феркло, дискурс – елемент соціального життя, який діалектично пов'язаний з іншими елементами та здатний творчо впливати на них. Зміни в дискурсі свідчать не про заміну одного дискурсу іншим, але про зміни у відношеннях між дискурсами, їх нову артикуляцію шляхом включення попередніх «завжди-існуючих» дискурсів. Н.Феркло виокремлює чотири стадії діалектики дискурсу, а також стверджує, що мова поєднується із соціальним, тому що вона є 1) первинною сферою ідеології та 2) ареною боротьби за владу. Згідно з Т.А. ван Дейком, функція дискурсу – відтворення влади в суспільстві, тому в дискурсі упередження суб'єкти чітко поділяються на тих, кого включено/виключено в/з нього. Позиція дослідника песимістична, тому що влада вважається такою, яка губить, а не є продуктивною, як за М.Фуко, через те, що 1) її основна функція – виражати інтереси певної групи, а також 2) суб'єкти не здатні до опору цій владі. Багато ідей Р.Водак співвідносяться з теорією Т.А. ван Дейка, наприклад, стосовно Ми/Вони груп, у відносинах яких переважає дискурс упередження. Виділимо в когнітивній лінгвістиці три мети: «діагноз», «інтерпретація», «терапія», які сприяють виявленню, проговорюванню осередку влади, що співвідноситься з аналізом і розробкою стратегій захисту за М.Фуко [3].

Проблема знання присутня і продовжує «розвиватися» в роботі, «Археологія знання», де, крім всього, Фуко зробив акцент на ідеї співвідношення дискурсивних і недискурсивних практик в культурі, а також зафіксував через поняття «переривчастій» проблематику про зміну однієї епістеми іншій. Переривчастій, статус і природа яких значно змінюються, припиняють безперервне накопичення знання, переривають його повільний розвиток, вимушують увійти до нового часу, направляють історичний аналіз далеко від пошуку почав, і безконечного розгляду попередників, до пошуку нового типу раціональності і її різних ефектів [2]. Тут археологія прагне розкрити епістему минулого і відображає повний набір стосунків, які об'єднуються, в даному періоді. У зв'язку з цим, археологічний метод, через аналіз дискурсу, в змозі виявити розриви в умовах людських знань (episteme), і, таким чином, виявити «епістемологічний» простір (можливості) людського знання у минулому.

Зародження сучасних наук про мову почалося з кризи імені та вивчення флексій слів. У мовах була виявлена жорстка формальна система, котра впливала та прищеплювала власні закони елементам слів, що були тотожними з уявою. З цього моменту мова припиняє бути формою аналізу суджень та створює власну історію, відмінні від історії людей та їх цілей. Класичні теорії були замінені тимчасовими теоріями: теорією спорідненості мов, теорією варіацій тощо. Мова втрачає свою прозорість та набуває власного буття, що стає особливим об'єктом наукового пізнання.

Замість аналізу мови починається вивчення особистої закономірності мов, схожість та рідство їх фонетичних та граматичних систем, схожість законів їх еволюції. Цей невідомий аналіз, на думку М. Фуко, означав прояв нового простору знання, де стає можливим гуманітарне пізнання.

Гуманітарність у інформаційному суспільстві має особливу цінність, бо гуманітарно розвинена людина здатна усвідомити свою персональну відповідальність за все те, що відбувається в його найближчому оточенні і в країні. Якщо дати аналіз імперіям, що існували в історії, то можна побачити, що вони зруйнувались, оскільки не будувалися на гуманітарній основі, а якщо і будувалися, то часто на помилковому розумінні гуманізму.

Добре відомий вислів: «Якщо ви хочете зрозуміти, хто перед вами, дозволяйте йому говорити». І це природно. Бо в мові людини закладена культура її носія. Російський поет і державний діяч П.Вяземський у вірші «Англійці» відмітив: «Мова є сповідь народу». Якщо ми розуміємо слово «філософія» як «любов до мудрості», то і слово «філологія» – це «любов до слова». А людина, на нашу думку, в своїй основі є філософ і філолог. Філософія допомагає йому шукати істину в бутті, а філологія – в написаному, сказаному. Філологія виступає різновидом філософської антропології – вчення про людину, його суть і призначення. І якщо суспільство нехтує словесною суттю кожної людини, то тим самим створюється загроза його існуванню. Ось чому такі важливі гуманітарні знання, оскільки гуманітарність лежить в основі минулого, сьогодення і майбутнього людей, а їх етичний світ визначається відношенням до слова.

Список використаної літератури

1. Автономова Н.С. Мишель Фуко и его книга «Слова и вещи» / Н.С.Автономова // Фуко М. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук. – СПб.: Acad, 1994. – С. 7-28.
2. Автономова Н.С. От «археологии знания» к «генеалогии власти» / Н.С.Автономова // Вопросы философии. – 1978. – № 2. – С. 145-152.
3. Визгин В.П. Мишель Фуко – теоретик цивилизации знания / В.П.Визгин // Вопросы философии. – 1995. – № 4. – С. 116-126.

Скубашевская О.С. Философия языка в концепции М.Фуко

Раскрываются особенности эволюции философских взглядов М. Фуко от проблемы «знания» к «археологии знания».

Ключевые слова: знание, археология знаний, философия языка.

Skubashevskaya, O.S. Philosophy of language is in conception of M.Fuko

The features of evolution of philosophical looks of M. Fuko open up from the problem of «knowledge» to «archaeology of knowledge».

Key words: knowledge, archaeology of knowledges, philosophy of language.

Походження даосизму в контексті проблеми викладання філософських дисциплін у вищих навчальних закладах

Здійснюється аналіз проблеми походження даосизму, а також співвідношення його філософської та релігійної складових в контексті проблеми систематизації навчального матеріалу із соціогуманітарних дисциплін для студентів вищих навчальних закладів.

Ключові слова: даосизм, філософія даосизму, релігійні практики, буддизм, конфуціанство.

Як відомо, сьогодні гуманізація та гуманітаризація вищої освіти постає одним з провідних стратегічних векторів її розвитку. Задля цієї мети в навчальні плани незалежно від професійного спрямування вводиться цикл нормативних соціогуманітарних дисциплін, впровадження яких в навчальний процес має створити комплексне підґрунтя для формування світоглядних настанов сучасного студентства. Наразі особливості викладання та зміст означених навчальних предметів часто постають доволі типізованим конструктом, що подекуди не відображає специфіки того чи іншого ВНЗ або фаху студентів. Так, майже повсюдно даний комплекс академічних дисциплін представлений аудиторним навантаженням з філософії, релігієзнавства, культурології, етики, естетики тощо, які викладаються за шаблоною програмою навіть за відсутності стандарту.

Проте масштабні за обсягом та складні для невідготованого слухача за змістом дані навчальні предмети часто залишаються поза увагою студента як надто складні і не фахові, що, звісно, не сприяє виконанню окресленого завдання. Окрім того не сприяє розумінню та засвоєнню матеріалу постійне зменшення аудиторних годин для даних предметів.

Тож, тільки ретельно продумане, структуроване та адаптоване подання матеріалу може підняти ефективність викладання на належний рівень і уможливити формування гуманістичного світогляду фахівця з вищою освітою. Між даними дисциплінами, з одного боку, мають простежуватись чіткі міжпредметні зв'язки, а з іншого компетентний викладач має постійно розділяти матеріал, обираючи саме той аспект питань, що відповідає кожному конкретному предмету. Так, феномени сучасної культури та цивілізації постають для студента кожного разу в іншому світлі (наприклад, той самий Коран з філософської і з релігієзнавчої точки зору може бути розглянутий в якісно різних аспектах). Це породжує ряд проблем, оскільки безліч досліджуваних соціогуманітарних феноменів знаходяться на стику галузей, є міждисциплінарними, причому кожний напрям глумачить їх на власний спосіб. Постають труднощі в адекватному висвітленні студентом сутності питання та відмінностей у баченні одного і того самого явища представниками різних академічних напрямків. Особливо ця проблема поглиблюється при викладанні соціогуманітарних дисциплін студентам точних та технічних спеціальностей, основною відмінною рисою свідомості яких є позитивістське сприйняття інформації, очікування конкретності та незмінності фундаментальних наукових теорій незалежно від галузі науки.

Відповідно, для підвищення чіткості та ефективності викладання в рамках методики кожного викладачеві соціогуманітарних дисциплін вкрай необхідно, в першу чергу, самому чітко визначатись із тим, в якому конкретно розрізі наразі застосовується той чи інший концепт, репрезентується феномен або представляється та чи інша теорія.

Багато явищ культури постають суперечливими при зіставленні їх крізь призму філософії та релігієзнавства, в той час, які дані дисципліни мають не спростовувати, а взаємодоповнювати одна одну, формуючи цілісну стійку світоглядну картину в свідомості молодого покоління. Безумовно, ця суперечність покликана до життя тим фактом, що більшість розвинених релігій в основі своїй містять розгалужену світо-